

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ДЛЯ ПРОСУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Попова О. Л.

*доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник*

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Полікризи (мультикризи) у світі (термін, що позначає перетин і взаємозалежність різних ризиків [1]), у т. ч. масштабна агресивна війна проти України, спричиняють переосмислення та збалансування дій для досягнення резильєнтності та безпеки. Основою для цього є Цілі сталого розвитку ООН (2015), Європейський зелений курс (2019), Паризька угода (2015), а також зміна парадигми від короткострокових до довгострокових цінностей для забезпечення екологічних, соціальних та управлінських (Environmental, Social, and Corporate Governance, ESG) ефектів для кращої сталості та стійкості [2]. Через зазначені обставини нині на перший план виходить резильєнтність (стійкість), як стверджують фахівці. Щодо концепції сталого розвитку, яку світова спільнота визнала домінантною на XXI століття (на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку 1992 р., м. Ріо-де-Жанейро), то автор цитованої статті М. Prazian влучно розставив акценти – резильєнтність для кращої сталості. Нові виклики для глобального сільського господарства, що пов'язані з наростанням політичних конфліктів, зміною клімату, масштабною деградацією природних ресурсів, дефіцитом агропромислових ресурсів, у т. ч. води, актуалізують пошук шляхів забезпечення резильєнтності продовольчої системи до невизначеності, форс-мажорних обставин («чорних лебедів»), потрясінь. Важливо розробляти відповідні стратегії та інструменти управління, які допоможуть сільгоспвиробникам адаптуватися та керувати майбутніми ризиками.

Сталий розвиток визначається як такий, який задовольняє потреби нинішнього покоління, не загрожуючи здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби (Світова комісія ООН за головування Г. Брундтланд). Йдеться про інтеграцію трьох компонентів сталості – економічного розвитку, соціального прогресу і охорони навколишнього середовища з метою забезпечення збалансованого, життєздатного, довготривалого, справедливого щодо прийдешніх поколінь суспільного прогресу. Стійкий розвиток визначають як здатність системи розвиватися, зберігаючи свою структуру і функціональні особливості за різних впливів зовнішнього середовища; здатність утримувати рівновагу (за Л. Мельником); як адаптивну здатність функціонувати у складному і мінливому середовищі. «Резилієнтний» визначається як відносно стійкий, потенційно здатний вчасно відновлюватися після втрат, завданих небезпечною подією; (resilience укр. – пружність, еластичність; resilient від лат. дієслова resiliere – відскочити, мати зворотну дію) [3]. Організація економічного співробітництва і розвитку включила новий розділ «Сталий розвиток та резильєнтність» до Принципів корпоративного управління при їх перегляді у 2022 р. Таким чином, очевидно є

комплементарність (взаємодоповнюваність, взаємопідкріплення) резильєнтності (стійкості) та сталості розвитку: стресостійкість є умовою просування по шляху сталого розвитку, а сталість гарантує резильєнтність у довготривалому періоді. На думку автора, резильєнтність є частиною сталого розвитку, вона сприяє просуванню у бік більш сталої економіки.

Щодо сільського господарства резильєнтність означає, що воно є міцним і здатним адаптуватися до екологічних, економічних, соціальних та інституційних викликів сучасного мінливого світу. Резильєнтність пов'язують зі здатністю галузі готуватися до зміни клімату та екстремальних погодних умов, адаптуватися до них та відновлюватися після них [4]. З цією метою впроваджують кліматично резильєнтні сільськогосподарські системи (climate-resilient agriculture, CRA). Вважаємо за необхідне підкреслити, що адаптуватися і відновлюватися потрібно сталим (економічно-соціально-екологічно зрівноваженим) способом.

Світовий банк просуває CRA як «потрійний виграш» для вирішення та досягнення таких трьох результатів: 1) підвищення продуктивності (якості та кількості), що призведе до поліпшення харчування та підвищення доходів фермерів; 2) підвищення резильєнтності – зменшення вразливості до нестачі води, поширення шкідників та інших несприятливих явищ, пов'язаних з кліматом, та поліпшення здатності адаптуватися; 3) уловлювання вуглецю – скорочення викидів у процесі виробництва продовольства, уникнення вирубування лісів, просування способів уловлювання та видалення вуглекислого газу з атмосфери [5]. Просуваються такі практики кліматично резильєнтного сільського господарства:

- ґрунтова резильєнтність (soil resilience) – поліпшення здоров'я ґрунту (депонування вуглецю у ґрунті, зменшення ерозії та збільшення водоутримуючої здатності ґрунту, тестування ґрунту на предмет збалансованого внесення поживних речовин), оскільки це є ключовою властивістю для підвищення резильєнтності сільгоспкультур до зміни клімату;

- адаптація сортів сільгоспкультур – упровадження сортів, стійких до посухи, спеки та повеней;

- управління водними ресурсами – поповнення водних резервуарів і ґрунтових вод за рахунок збору дощової води, повторне використання води та скорочення забруднених ґрунтових вод, застосування технологій, що допомагають зберегти воду, таких як мінімальний обробіток ґрунту;

- консерваційний обробіток ґрунту – використання методів протиерозійного обробітку ґрунту, що призводить до збільшення вмісту органічної речовини у ґрунті, а також до скорочення викидів парникових газів;

- адаптація систем тваринництва – вирощування жаростійких порід, адаптованих до теплового стресу, почергове використання пасовищ і недопущення надмірного їх випасу, профілактична вакцинація сільгосптварин.

Для прикладу, CRA широко застосовуються в Індії, національне сільське господарство вносить 20 % у ВВП країни, а уряд нещодавно встановив ціль подвоїти доходи фермерів, незважаючи на примхливість клімату.

Роль резильєнтних сільськогосподарських практик, які є важливим компонентом продовольчої безпеки, зосереджується на таких пріоритетних

сферах: боротьба зі шкідниками і хворобами рослин, контроль транскордонних захворювань тварин, управління ризиками стихійних лих, працевлаштування в сільських районах, управління природними ресурсами, безпечність харчових продуктів [6].

Резильєнтність для сільського господарства України має наразі особливе значення – потрібно вистояти у важких умовах агресивної війни і активно відновитися після війни, забезпечивши зміни та вихід у позитивний функціональний стан, зміцнення і розвиток у відповідь на ризики. Вітчизняні сільгоспвиробники працюють у нинішніх важких умовах завдяки генетично притаманній схильності до господарювання, підтримці держави і зовнішніх партнерів. Зокрема, з 2022 р. реалізується USAID «Ініціатива стійкості сільського господарства в Україні» (Agriculture Resilience Initiative, AGRI), яка, маючи за мету зміцнення механізмів експорту української аграрної продукції, сприяє забезпеченню ширших потреб сільгоспвиробників – доступу до критично важливих матеріалів (насіння, добрив, пестицидів, техніки, фінансування), збільшенню потенціалу необхідної інфраструктури. У рамках AGRI-Україна розширюється партнерство з компаніями приватного сектору з метою залучення додаткових коштів для підтримки резильєнтності українських сільгоспвиробників. Доцільне залучення до цієї ініціативи також урядів країн, регіональних організацій, донорів як це має місце щодо ініціативи Глобального альянсу за підвищення резильєнтності (Global Alliance for Resilience Initiative).

Очевидно, що українські аграрії прагнуть резильєнтності та, незважаючи на важкі умови, віднаходять можливості продукування агропродовольства, необхідного для внутрішніх потреб і забезпечення експорту. Тим самим, заслуговують всебічної підтримки державою і країнами-партнерами в умовах війни і для повоєнного відновлення на сталих засадах за принципом «краще, ніж було». Таке відновлення сільського господарства України визначатиме значною мірою резильєнтність продовольчих систем тих країн, які залежать від експорту української сільгосппродукції, а також й глобальної продовольчої системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Global Risks Report 2023. *World Economic Forum*. URL: [weforum.org](https://www.weforum.org)
2. Prazian M. Resilience for Better Sustainability. March 17, 2023. URL: [https://doi.org/10.32918/nrs.2023.1\(97\).08](https://doi.org/10.32918/nrs.2023.1(97).08)
3. Єфименко Т. І. Гармонізація інформаційного середовища стресостійкості корпоративного сектору економіки. *Економіка України*. 2023. № 6. С. 9–10. URL: <https://doi.org/10.15407/economymyukr.2023.06.003>
4. Climate resilient practices Typology and guiding material for climate risk screening. *FAO*, 2021. URL: <https://www.fao.org/3/cb3991en/cb3991en.pdf>
5. Climate Resilient Agriculture Practices. 3 Sep. 2021. URL: <https://www.smsfoundation.org/climate-resilient-agriculture-practices/>
6. Sawicka B. Resilient Agricultural Practices. April 2019. URL: DOI:10.1007/978-3-319-69626-3_42-1